

NUSIKALSTAMŲ VEIKŲ DAUGETO FORMOS IR JŲ REIKŠMĖ SKIRIAMAI BAUSMEI

Dr. Andrius Nevera

Lietuvos teisės universiteto Teisės fakulteto Baudžiamosios teisės katedra
Ateities g. 20, 2057 Vilnius
Telefonas 271 45 84
Elektroninis paštas A.Nevera@infolex.lt

Pateikta 2003 m. rugsėjo 3 d.

Parengta spausdinti 2003 m. gruodžio 3 d.

Recenzavo Lietuvos teisės universiteto Teisės fakulteto prodekanas docentas dr. Olegas Fedosiukas ir Vilniaus universiteto Teisės fakulteto Baudžiamosios teisės katedros docentas dr. Egidijus Bieliūnas

S a n t r a u k a

Analizuodami užsienio valstybių baudžiamuosius kodeksus bei įvairių mokslininkų nusikalstamų veikų daugeto tema rašytus darbus pastebėsime, kad vienodo požiūrio į nagrinėti pasirinktą problemą nėra. Diskutuojama tiek dėl nusikalstamų veikų kvalifikavimo esant jų daugetai, tiek dėl daugeto formų bei jų įtakos skiriamai bausmei. Tačiau straipsnis, taikant dogmatinį, loginį ir sisteminę analizės metodus, skirtas išnagrinėti tik pačius sudėtingiausius ir daugiausia ginčų keliančius šio savarankiško baudžiamosios teisės instituto probleminius aspektus – tai nusikalstamų veikų daugeto formos bei bausmės skyrimas padarius kelias nusikalstamas veikas.

Daugiausia dėmesio skiriama nusikalstamų veikų daugeto formoms, nes nuo to, kokia bus šiuo klausimu koncepcija, priklauso ir kitų šio instituto problemų sprendimas. Autoriaus nuomone, dažniausiai palaikoma trinarė daugeto sistema kritikuotina, nes skaidant nusikalstamų veikų sutaptį, pakartotinumą ir recidyvą į rūšis akivaizdžiai matyti, kad nemažai jų viena kitą kartoja. Be to, kiek painoka ir daugeto formų bei jų rūšių terminija. Išanalizavęs šias problemas autorius pateikia naujesnį ir šiuolaikiškesnį požiūrį į nusikalstamų veikų daugeto formas – tokomis pripažįsta tik sutaptį ir pakartotinumą. Ne ką mažiau dėmesio skiriama ir bausmės skyrimo problemai esant nusikalstamų veikų daugetai, nes jos sprendimas tiesiogiai susijęs su išskiriamomis nusikalstamų veikų daugeto formomis. Be teorinio šio klausimo aspekto, straipsnyje atkreipiamas dėmesys ir į teismų praktikoje galinčias kilti arba kylančias problemas skiriant bausmes padarius kelias nusikalstamas veikas.

Nusikalstamų veikų daugeto institutas yra viena iš sudėtingiausių baudžiamosios teisės problemų. Taip galima teigti dėl to, kad mokslininkai ir praktikai jau senokai ginčijasi dėl nusikalstamų veikų daugeto formų, jų rūšių ir bausmės skyrimo taisyklių. Sutariama tik dėl to, kad nusikalstamų veikų daugetas yra tada, kai padaromos kelios nusikalstamos veikos ir nėra teisinių kliūčių kaltininką patraukti baudžiamojon atsakomybėn bent už dvi iš jų. Antra vertus, Vokietijos baudžiamosios teisės teorijoje nusikalstamų veikų (poelgių) daugetas nagrinėjamas kaip specifinė normų konkurencijos problema [1, p. 249–257]. Vertinant šį požiūrį būtina pabrėžti, kad jis neneigia toliau nagrinėjamų problemų, nes vartojami terminai „*ideal Konkurrenz*“ ir „*real Konkurrenz*“ pagal prasmę beveik atitinka pas mus vartojamus.

Atsižvelgdamas į tai, kad nusikalstamų veikų daugeto apibrėžimo problema iš esmės neegzistuoja, pasirinktą temą analizuosiu nagrinėdamas klausimus, susijusius su nusikalstamų veikų daugeto formomis ir bausmės skyrimu esant nusikalstamų veikų daugetai.

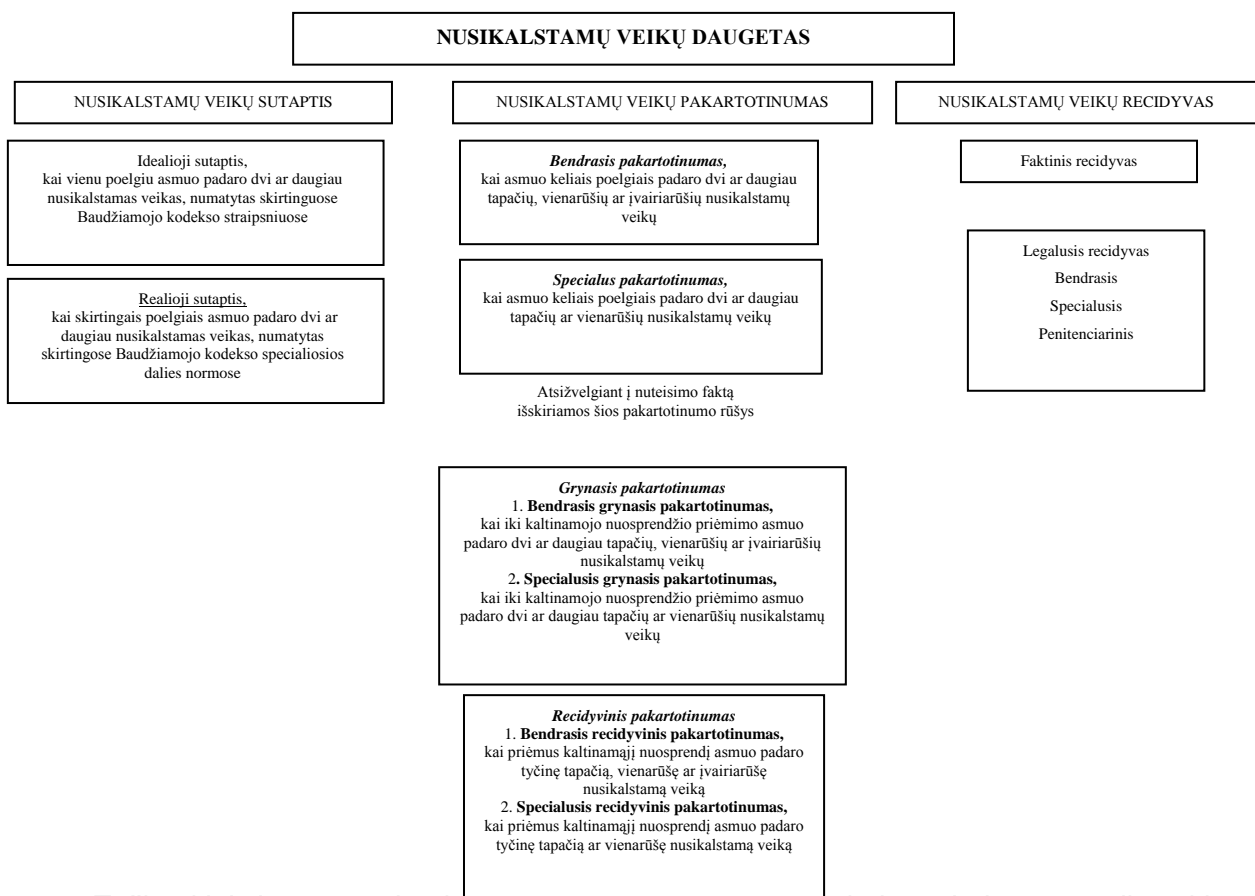
Analizuojant 2000 m. rugsėjo 26 d. Seimo patvirtintą Lietuvos Respublikos baudžiamąjį kodeksą galima pastebėti, kad jame įtvirtintas kiek pažangesnis požiūris į nusikalstamų veikų daugeto formų sistemą [2]. Bet problema ta, kad skaitytojui ar tyrėjui tenka pačiam išskirti

baudžiamajame įstatyme atspindėtas nusikalstamų veikų daugeto formos, o jų sąvokų ieškoti mokslinėje literatūroje.

Tokia padėtis buvo galiojant ir 1961 m. Baudžiamajam kodeksui [3]. Tuo tarpu kai kuriose pasaulio valstybėse nusikalstamų veikų daugeto formų, o kartais ir jų rūšių apibrėžimai pateikiami baudžiamųjų įstatymų rinkiniuose. Pavyzdys galėtų būti Prancūzija (BK 132–2 str.) [4], San–Marinas (BK 48 str.) [5], Rusijos Federacija (BK 16, 17 ir 18 str.) [6], Gruzija (BK 15 ir 16 str.) [7], Kazachstanas (BK 12 str.) [8] ir Japonija (BK 45, 47, 54 ir 56 str.) [9].

Mano manymu, būtent toks požiūris į šį klausimą yra teisingiausias, nes įstatymo lygiu sprendžiama daugeto formų ir jų apibrėžimo problema, taip padedant pagrindus ir specifinėms baudmės skyrimo taisyklėms. Kartu paliekama erdvė ir mokslinėms diskusijoms.

Mokslinėje literatūroje dažniausiai pripažįstama visiems puikiai žinoma trinarė nusikalstamų veikų daugeto sistema išskiriant šias jo formas: nusikalstamų veikų sutaptį, nusikalstamų veikų pakartotinumą ir nusikalstamų veikų recidyvą (žr. schemą) [10, p. 300–314; 11, p. 40–43].

Tačiau kiekvienas nagrinėdamas šių daugeto formų rūšis bei mėgindamas analizuoti jų tarpusavio santykį atkreipdavo dėmesį į akį badančius prieštaravimus. Panagrinėkime tai detalčiau.

Pirmąją nusikalstamų veikų daugeto forma tradiciškai pripažįstama nusikalstamų veikų sutaptis. Ji yra dvejojama: idealioji ir realioji.

Aiškindamasis realiosios sutapties fenomeną visų pirma norėčiau atkreipti dėmesį į unikalią „*realiosios sutapties*“ termino prasmę. Jei, pasitelkdami lietuvių kalbos žodyną bandysime jį aiškintis, gausime paradoksalią rezultatą. Lietuvių kalboje žodis „*realus*“ reiškia „atitinkantis tikrovę, tikras“, o žodis „*sutaptis*“ – pasidarymą tokiu pačiu, sutapimą [12, p. 657, 790]. Taigi ryškėja labai įdomus termino „*realioji sutaptis*“ paaiškinimas prasmės požiūriu – tikras sutapimas. Be to, net ir tuo atveju, jei į realiąją sutaptį mėginsime pažvelgti kitu aspektu, pastebėsime, kad logikos maža ir čia.

Būdami preciziški, tiesiog turime atkreipti dėmesį į tai, kad tais atvejais, kai asmuo skirtingomis veikomis padaro dvi ar daugiau tapačių, vienarūšių ar įvairiarūšių nusikalstamų veikų, kokio nors sutapimo įžvelgti neįmanoma. Problema šiuo atveju, matyt, yra ta, kad vertinant rusišką žodį „совокупность“ buvo klaidingai pasirinkta jo lietuviškoji reikšmė – sutaptis. Tuo tarpu rusų kalboje jis reiškia bendrą kieno nors rezultata (rus. – *общий итог чего нибудь*) [13].

Kita vertus, kur kas logiškesnis Vokietijos baudžiamojoje teisėje vartojamas terminas „*real Konkurrenz*“. Tačiau net ir šiuo atveju, mano manymu, žodžio „*real*“ (liet. – *realus*) vartojimas yra abejotinas. Juk aptariamuoju atveju mes tiesiog turime konstatuoti tik nusikalstamo elgesio pasikartojimo faktą, ir tiek. Iš šios trumpos analizės galima padaryti vieną išvadą – terminas „*realioji sutaptis*“, o savo ruožtu ir nagrinėjamos daugeto formos rūšis turi išnykti iš teisinės apyvartos.

Žengus šį žingsnį, būtina žengti ir kitą – atsisakyti termino „*idealioji sutaptis*“, nes jis toks pat alogiškas kaip ir pirmasis. Pasidomėjus, ką reiškia žodis „*idealus*“, bei turint omenyje jau aptartą žodžio „*sutapimas*“ reikšmę, paaiškės idealiosios sutapties turinys – tobulas sutapimas. Be to, atsižvelgiant į pasiūlymą, jog realioji sutaptis neturėtų būti nagrinėjamos daugeto formos rūšis, pakaktų vien tik formos pavadinimo, kad būtų galima įvardyti atvejį, kai viena veika padaromos kelios nusikalstamos veikos.

Vertinant pateiktą informaciją, būtų galima klausti, ar verta abejoti ne vieną dešimtmetį Lietuvoje pripažįstama ir net 2000 m. Baudžiamajame kodekse įtvirtinta terminija (BK 63 str. 5 d. 1 p.)? Atsakymas į šį klausimą, manau, turėtų būti vienareikšmiškas ir teigiamas. Pripažinkime, kad baudžiamosios teisės terminai turi būti lietuviški, logiški ir visiems suprantami be papildomų komentary. Taigi nusikalstamų veikų sutaptis – tai situacija, kai asmuo vienu poelgiu padaro dvi ar daugiau nusikalstamų veikų, numatytų skirtinguose Baudžiamojo kodekso straipsniuose [14]. Būtent toks atvejis ir parodo sutapties prigimtį bei padeda pagrindus specifinėms bausmės skyrimo taisyklėms.

Atsižvelgiant į padarytą išvadą, kad sutaptis – tai situacija, kai kas nors viena veika padaro kelias nusikalstamas veikas, numatytas skirtinguose Baudžiamojo kodekso straipsniuose, nusikaltusiam asmeniui turi būti skiriama viena bausmė. Tačiau tai nereiškia, kad priimant kaltinamąjį nuosprendį įvertinama tik viena iš padarytų veikų, o kitos lieka nuošalyje.

Galiojančio Baudžiamojo kodekso 63 straipsnyje, reglamentuojančiame bausmės skyrimo taisyklės, nustatyta, kad asmeniui padarius kelias nusikalstamas veikas, teismas pirmiausia skiria bausmę už kiekvieną nusikalstamą veiką, o tik vėliau paskiria bendrą bausmę. Būtent čia ir susiduriama su bausmės skyrimo specifika esant nusikalstamų veikų sutapčiai.

Jau nuo seno priimta, kad aptariamuoju atveju skiriant bausmę taikytinas vienintelis bausmių subendrinimo – apėmimo – principas. Jo esmė ta, kad griežčiausia bausmė apima švelniausias bausmes ir galutinė bendra bausmė prilygsta griežčiausiai iš paskirtųjų už atskiras nusikalstamas veikas bausmei (BK 63 str. 2 d.). Šio principo taikymą galima paaiškinti labai paprastai. Nepaisant to, kad kas nors padaro kelias nusikalstamas veikas, reikia turėti omenyje, kad jos padaromos viena veika. Būtent vienu valiniu aktu realizuojamos kelios nusikalstamų veikų sudėtys. Be to, reikia turėti omenyje ir tai, kad dažnai kelios nusikalstamos veikos padaromos ne kaltininkui to siekiant, o tik todėl, kad taip sukonstruotos Baudžiamojo kodekso normos (pvz., kontrabanda (BK 199 str.) ir suklastoto dokumento panaudojimas (BK 300 str.)).

Dėl apėmimo principo taikymo teismų praktikoje didelių problemų nekylo, nes šį klausimą reglamentuojančios įstatymo taisyklės yra aiškios ir nedviprasmiškos (BK 63 str. 2 d. ir 63 str. 5 d. 1 p.). Vienintelė problema yra ta, kad neaiškumų kyla taikant LR BK 63 straipsnio 8 dalį, kurioje įtvirtinta bausmės skyrimo taisyklė, kai priėmus nuosprendį išaiškėja, jog prieš priimant nuosprendį pirmojoje byloje kaltininkas padarė dar vieną nusikalstamą veiką. Tačiau atsižvelgdamas į tai, kad įvardyta situacija dažniau gali išaiškėti nusikalstamų veikų kartojimo atvejais, praktines jos vertinimo problemas panagrinėsiu vėliau.

Akivaizdu, kai viena veika padaromos kelios nusikalstamos veikos, skirti kaltininkui daugiau nei vieną bausmę būtų neteisinga. Taip galima daryti tik tada, kai asmuo skirtingomis veikomis sąmoningai daro kelias nusikalstamas veikas. Kitaip tariant, tokios bausmės

skyrimo taisyklės turi galioti tik esant nusikalstamų veikų pakartotinumui. Tačiau prieš kalbant apie bausmės skyrimo taisykles būtina išspręsti šios daugeto formos teisinės prigimties problemą.

Analizuodamas vadinamosios realiosios sutapties klausimą atkreipiau dėmesį į tai, kad kai asmuo keliomis veikomis padaro dvi ar daugiau vienuose, įvairiarūšių ar tapačių nusikalstamų veikų, reikia kalbėti ne apie ką nors kita, o apie nusikalstamų veikų pakartotinumą. Būtent tokie atvejai gali būti vertinami bendrojo ir specialiojo pakartotinumo prasmėmis, nors toks tradiciškai palaikomas jo skirstymas neturi neginčijamo teorinio pagrindimo ir praktinės reikšmės. Tiesa, galiojant 1961 m. Baudžiamajam kodeksui šį skirstymą praktiniu aspektu buvo galima pateisinti, nes pakartotinumas buvo ir kaip sunkinanti aplinkybė (1961 m. BK 41 str. 1 p.), ir kaip kvalifikuojantis požymis (pvz., 1961 m. BK 271 str. 1 d.).

Kita vertus, jau tuomet buvo galima spėti, kad tokia koncepcija ilgainiui turės nueiti užmarštin, nes ji akivaizdžiai prieštaravo vienam iš esminių baudžiamosios teisės principų – „*non bis in idem*“ principui. Juk normos su tokiu kvalifikuojančiu požymiu kaip „pakartotinumas“ sankcija visuomet būdavo griežtesnė nei konkrečios nusikalstamos veikos straipsnio pagrindinės sudėties sankcija. Kitaip tariant, skiriant asmeniui kurią nors iš sankcijoje numatytų bausmių, jis buvo baudžiamas ne vien tik už tai, kad padarė konkrečią veiką, bet ir už tai, jog nusikalto pakartotinai. Tačiau visiems aišku, kad nusikalstamų veikų kartojimas niekada nebuvo ir nebus savarankiška nusikalstama veika, tad ir bausti už tokį elgesį netikslinga.

Diskutuojant toliau, dėmesį norėtusi atkreipti į nusikalstamų veikų pakartotinumo ir nusikalstamų veikų recidyvo kaip daugeto formų santykį. Baudžiamosios teisės teorija, atsižvelgiant į nuteisimo už pirmiau padarytą nusikalstamą veiką ar nusikalstamas veikas faktą, išskiria grynąjį (jis gali būti bendrasis ir specialusis) ir recidyvinį (jis taip pat gali būti bendrasis ir specialusis) pakartotinumą. Tad vėl kyla logiškas klausimas, kuo recidyvinis pakartotinumas skiriasi nuo neva savarankiškos daugeto formos – recidyvo?

Atsižvelgiant į tai, kad tiek recidyvinio pakartotinumo, tiek ir nusikalstamų veikų recidyvo (turint omenyje baudžiamąją teisinę prasme reikšmingą legalų recidyvą) požymiai yra identiški, pasakyti, kuo jie vienas nuo kito skiriasi, tampa neįmanoma. Todėl akivaizdu, kad esant požymių vienodumui ir matematikoje, ir moksliniame modeliavime reikia atlikti prastinio veiksmą. Mano nuomone, šio veiksmo atlikimo padarinys turėtų būti tas, kad nusikalstamų veikų recidyvas kaip daugeto forma turėtų išnykti. Negana to, išnykti jis turėtų ir ne tik kaip daugeto forma, bet ir kaip baudžiamoji teisinė kategorija.

Žinoma, baudžiamosios teisės specialistams būtų sunku susitaikyti su mintimi, kad iš jų leksikos dings toks iki šiol įprastas terminas, bet, mano nuomone, anksčiau ar vėliau tai turės įvykti. Šį siūlymą galima paremti keliais argumentais. Pirmiausia, terminas „recidyvas“ reiškia pasikartojimą, grįžimą (lot. – *recidivus*). Antra, esu šalininkas tos nuomonės, kad nusikalstamų veikų recidyvas negali būti savarankiška daugeto forma todėl, kad kai asmuo padaro vieną nusikalstamą veiką atlikdamas bausmę ar atidėjęs jos vykdymą, jis teisiamas ne už kelias, o už vieną veiką. Tą patį galima pasakyti ir apie situaciją, kai kas nors padaro vieną nusikalstamą veiką teistumo laikotarpiu.

Nusikalstamų veikų daugetas yra tik tada, kai minėtais atvejais kas nors padaro dvi ar daugiau nusikalstamų veikų ir dėl jų padarymo kaltinamuoju nuosprendžiu nuteisiamas paskiriant subendrintą bausmę [15]. Tuo tarpu visa tai, ką baudžiamosios teisės ir kriminologijos specialistai vadino nusikalstamų veikų, o tiksliau tariant, nusikaltimų recidyvu [16], turi būti tik kaip kaltininko asmenybę apibūdinantis kriterijus (BK 54 str. 2 d. 5 p.) ir per jos vertinimą darantis įtaką skiriant bausmę už kiekvienos nusikalstamos veikos padarymą (BK 56 str.) bei taikant baudžiamajame įstatyme (BK 38 str. 2 d., 39 str., 40 str., 77 str. 5 d. ir 97 str.) numatytus apribojimus (suvaržymus).

Atsižvelgiant į tai, kad esant nusikalstamų veikų kartojimui situacija iš esmės kitokia nei sutapties atveju, būtina kalbėti ir apie specifines bausmių skyrimo taisykles. Sutapties atveju taikomas apėmimo kaip bausmių subendrinimo principas, o pakartotinumo atveju bausmės turėtų būti sudedamos. Kita vertus, gali būti tokių atveju, kai už vieną iš kelių iki kaltinamojo nuosprendžio priėmimo padarytų nusikalstamų veikų paskiriama laisvės atėmimo iki gyvos

galvos bausmė arba tos kelios veikos labai skiriasi savo pavojingumu ir priskiriamos skirtingoms nusikalstamų veikų rūšims ar kategorijoms (BK 63 str. 5 d. 2 p.). Būtent tokiais atvejais ir galima kelti klausimą, ar sudėjimo principo taikymas būtų teisingas ir racionalus sprendimas?

Manau, sunku prieštarauti tam, kad taikyti bausmių sudėjimo principą asmeniui, kuris padarė tyčinį ir neatsargų nusikaltimą, būtų beprasmiškas ir neteisingas dalykas. Juk neat-sargaus nusikaltimo padarymas neturėtų būti vertinamas kaip blogos valios kryptinga iš-raiška. Na, o tais atvejais, kai padaromas baudžiamasis nusižengimas ir tyčinis arba neat-sargus nusikaltimas, kaltininko pavojingumas būna dar mažesnis.

Kita vertus, pasitaiko atveju, kai per tam tikrą laikotarpį asmuo padaro kelis neatsargius nusikaltimus. Išaiškėjus tokioms aplinkybėms, teismas, vadovaudamasis Baudžiamojo kodekso 63 straipsniu, turės taikyti bausmių sudėjimo principą. Tačiau, mano nuomone, tokiu atveju tinkamiausia būtų už kiekvieną nusikalstamą veiką paskirtas bausmes ne sudėti, o apimti.

Įsivaizduokime, kad kaltininkas nuteisiamas už skirtingu laiku sukeltas sunkias pasek-mes pagal Baudžiamojo kodekso 281 straipsnio 3 ir 5 dalis, atitinkamai trejų ir septynerių metų laisvės atėmimu. Taikant net ir dalinį bausmių sudėjimą jam bus paskirta didesnė nei septynerių metų laisvės atėmimo bausmė, nors asmens elgesyje kryptingo noro pažeidinėti baudžiamajame įstatyme suformuluotus draudimus nėra.

Visiškai kita situacija, kai šis noras egzistuoja. Būtent tokiu atveju bausmių sudėjimo principo taikymas yra pats tinkamiausias ir teisingiausias.

Galiojančiame Baudžiamajame kodekse nustatyta, kad bausmių sudėjimo principas gali būti dalinis arba visiškas. Be to, aiškiai atribotas bausmių apėmimo ir bausmių sudėjimo principų taikymas.

Neginčytina, kad naujosios bausmių subendrinimo taisyklės yra gerokai aiškesnės nei buvusios 1961 m. Lietuvos baudžiamajame kodekse. Juk galiojant šiam baudžiamųjų įsta-tymų rinkiniui teismai iš esmės taikė vien tik bausmių apėmimo principą, o tai buvo labai palanku nusikalstamas veikas darantiems asmenims. Baudžiamasis įstatymas tiesiog skatino iki kaltinamojo nuosprendžio priėmimo padaryti kuo daugiau nusikalstamų veikų. Tačiau, mano nuomone, 2000 m. Lietuvos baudžiamojo kodekso 63 straipsnio nuostatos iki galo minėtos problemos neišsprendė. Juk ir anksčiau, ir dabar galioja apribojimas, kad galutinė subendrinta bausmė negali viršyti dvidešimties metų laisvės atėmimo, o jeigu skiriama kitos rūšies bausmė, – kodekso nustatyto didžiausios tos rūšies bausmės (BK 63 str. 6 d.).

Kitaip tariant, iš dalies nusikalstamas veikas darantis asmuo gali būti suinteresuotas padaryti kuo daugiau nusikalstamų veikų, nes visa tai, kas viršys įstatymo nustatytas ribas, jam negalės būti paskirta.

Be to, manau, kad dalinio bausmių sudėjimo principo taikymas nėra mokslškai pa-grįstas bei įstatymiškai tinkamai sureglamentuotas. Baudžiamajame kodekse nėra nei men-kiausios užuominos apie tai, kokiais svertais teismas turėtų vadovautis prie griežčiausios iš paskirtųjų bausmių pridėdamas dalį kitų švelnesnių bausmių. Dėl šios priežasties galima da-ryti išvadą, kad dalinis bausmių sudėjimo principas – tai savotiškas bausmių apėmimas. Šią išvadą darau todėl, kad dalis, o kartais ir nemaža, gali išnykti asmeniui skiriamoje galutinėje bausmėje.

Siūlydamas atsisakyti dalinio bausmių sudėjimo palaikyčiau tai, kad sudedant už kelias nusikalstamas veikas padarytas bausmes nebūtų ribojamas galutinės bausmės dydis. Kaltininkui paskirta galutinė bausmė turi aiškiai rodyti jo „surinktų taškų visumą“. Tik tokiu atveju bus aišku, kiek blogybių asmuo padarė ir koks už visa tai visuomenės atpildas. Tai, kad tam tikrais atvejais asmeniui paskirta galutinė bausmė bus labai didelė, dar nereiškia, kad ją visą jis privalės atlikti. Atleidimo nuo bausmės klausimus reglamentuojančios normos gali būti sutvarkytos taip, kad iš tikrųjų atliekamos bausmės dydis būtų toks, koks būtinas šiam asmeniui atsižvelgiant į padarytų nusikalstamų veikų pavojingumą bei kaltininko asme-nybę.

Galiausiai norėtusi detaliau panagrinėti jau iškeltą problemą – bausmės skyrimą, kai priėmus nuosprendį išaiškėja, jog iki nuosprendžio priėmimo pirmojoje byloje kaltininkas padarė dar vieną nusikalstamą veiką.

Teismų praktikoje šiuo klausimu nusistovėjo viena kitai prieštaraujančios pozicijos.

Vieni teismai išaiškėjus minėtam atvejui bausmes bendrina du kartus, t. y. subendrina nauju nuosprendžiu paskirtas bausmes ir šią bausmę bendrina su pirmuoju nuosprendžiu paskirta bausme.

Rokiškio rajono apylinkės teismo 2002 m. rugpjūčio 22 d. nuosprendžiu A. A. nuteistas pagal 1961 m. BK 271 str. 2 d. laisvės atėmimu trejiems metams, konfiskuojant jo 1000 Lt vertės turto; pagal 1961 m. BK 278 str. 1 d. laisvės atėmimu vieneriems metams. Vadovaujantis 1961 m. BK 42 str. 1 d. subendrinta bausmė A. A. paskirta laisvės atėmimas trejiems metams, konfiskuojant jo turto už 1000 Lt. Vadovaujantis 1961 m. BK 42 str. 4 d. ši bausmė subendrinta su Rokiškio rajono apylinkės teismo 2002 m. balandžio 17 d. nuosprendžiu paskirta ir neatlikta bausme ir galutinė subendrinta bausmė A. A. paskirta ketveri metai laisvės atėmimo, konfiskuojant jo 1500 Lt vertės turto [17].

Teisingesnė ir BK 63 straipsnio 8 dalyje įtvirtintą taisyklę atitinkanti pozicija yra tų teismų, kurie bausmes bendrina vieną kartą, t. y. paskiria bausmes už naujai paaiškėjusias nusikalstamas veikas ir subendrina jas su jau galiojančiu nuosprendžiu paskirta bausme.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų kolegija, kasacine tvarka išnagrinėjusi nuteistojo J. S. skundą dėl Vilniaus apygardos teismo priimto nuosprendžio, konstatavo, kad pirmosios instancijos teismas subendrinamas skirtingais nuosprendžiais J. S. paskirtas bausmes ir paskirdamas subendrintą bausmę pažeidė 1961 m. Baudžiamojo kodekso 42 straipsnio nuostatą (jos analogiškos toms, kurios suformuluotos 2000 m. Baudžiamojo kodekso 63 str. 8 d. – autoriaus pastaba). Skirdamas subendrintą bausmę teismas turėjo vieną kartą subendrinti paskirtąsias bausmes, tai yra bausmes, paskirtas naujuoju nuosprendžiu, su bausmėmis, paskirtomis ankstesniuoju nuosprendžiu. Nėra prasmės paskirtas bausmes bendrinti du kartus [18].

Kita vertus, net ir tame pačiame teisme kartais priimami kitokie sprendimai, juos motyvuojant tuo, kad nagrinėjama taisyklė taikytina tik vienos konkrečios bylos atžvilgiu, t. y. bendrinant bausmes, paskirtas už nusikaltimus, už kuriuos asmuo nuteisiamas konkrečioje byloje. Priešingu atveju arba teismas, priimantis vėlesnį nuosprendį, būtų saistomas ankstesnį nuosprendį priėmusio teismo pasirinkto ir taikyto bausmių subendrinimo būdo, arba būtų neteisėtai revizuojamas pirmojoje byloje priimtas teismo nuosprendis, t. y. būtų varžoma pastarojo teismo teisė ir prerogatyva savo nuožiūra nuteistajam parinkti tinkamą bausmių subendrinimo būdą ir kartu nustatyti nusikalstamos veikos ir paties nuteistojo atžvilgiu adekvačiausią galutinę bausmę, nes nuosprendis būtų keičiamas nesilaikant įstatyme nustatytos tvarkos. Todėl pažymima, kad kiekviename nuosprendyje, kai asmuo nuteisiamas už kelis nusikaltimus, iš pradžių už kiekvieną jų turi būti skiriama atskira bausmė, o tada paskirtos bausmės subendrinamos tarpusavyje vienu iš įstatyme numatytų ir anksčiau aptartų bausmių subendrinimo būdų bei paskiriama subendrinta bausmė už visus nusikaltimus. Tik tada šiuo nuosprendžiu paskirta subendrinta bausmė bendrinama su subendrinta bausme, paskirta nuosprendžiu pirmojoje byloje, ir vėl savarankiškai nustatomas šių bausmių subendrinimo būdas, nepriklausantis nuo pasirinktojo anksčiau [19].

Vertinant šią nuomonę galima pasakyti, kad Baudžiamojo kodekso 63 straipsnio 8 dalyje suformuluota taisyklė nustato absoliutų ir neginčijamą įpareigojimą, kad tais atvejais, kai priėmus nuosprendį nustatoma, jog asmuo iki nuosprendžio pirmojoje byloje priėmimo padarė dar ir kitą nusikaltimą ar baudžiamąjį nusižengimą, bausmė jam skiriama pagal šio straipsnio taisyklės. Kitaip tariant, jokių ginčų dėl to, kad bausmės gali būti bendrinamos du kartus, negali būti. Juk nagrinėjamos situacijos visa esmė ir yra ta, jog už visas iki pirmojo nuteisimo padarytas nusikalstamas veikas kaltininkas turėjo būti teisiamas vienu, o ne dviem nuosprendžiais. Todėl ir bausmės turėtų būti bendrinamos tik kartą. Be to, skirtingų bausmių subendrinimo būdų taikymas akivaizdžiai prieštarauja Baudžiamojo kodekso 63 straipsnio nuostatoms.

Išvados ir siūlymai

1. Išnagrinėjus daugeto problemas, išryškėja radikali šio baudžiamosios teisės instituto reformos būtinybė. Kam skirti tam tikra apimtimi vieną kitą dubliuojančias daugeto formas bei vartoti alogiškus terminus, jei vartojant žodžius „sutaptis“ ir „pakartotinumą“ galima aiškiai ir nedviprasmiškai reglamentuoti nusikalstamų veikų daugeto formų klausimą.

2. Nusikalstamų veikų sutaptimi reikėtų pripažinti atvejus, kai kas nors viena veika padaro dvi ar daugiau nusikalstamų veikų, numatytų skirtinguose baudžiamojo kodekso straipsniuose.

3. Nusikalstamų veikų pakartotinumą reikėtų pripažinti atvejus, kai kas nors prieš priimant kaltinamąjį nuosprendį skirtingomis veikomis padaro dvi ar daugiau tapačių, vienaarūšių ar įvairiarūšių nusikalstamų veikų.

4. Nusikalstamų veikų recidyvas turėtų nueiti užmarštin ir kaip nusikalstamų veikų daugeto forma, ir kaip baudžiamoji teisinė kategorija, nes visa tai, ką vadiname nusikalstamų veikų recidyvu, yra jų kartojimas. Kaltininko asmenybė gali būti kaip aplinkybė, kurią vertinant skiriamos griežtesnės bausmės bei taikomi įstatymo numatyti suvaržymai.

5. Bausmių sudėjimo taisyklės turėtų būti tobulinamos taip, kad skirtingu laiku padarius kelis neatsargius nusikaltimus būtų galima taikyti bausmių apėmimo principą. Be to, turėtų būti atsisakoma dalinio bausmių sudėjimo principo, nes įstatyme nėra ir negali būti suformuluoti racionalūs ir teisingi šio bausmių sudėjimo būdo taikymo kriterijai, o tai sudaro sąlygas kaltininkui išvengti už atskiras nusikalstamas veikas paskirtos bausmės dalies. Vadovaujantis analogiška mintimi, baudžiamajame įstatyme, reglamentuojančiame bausmių skyrimą padarius kelias nusikalstamas veikas, neturėtų būti nustatytos didžiausios galutinės bausmės tais atvejais, kai taikomas bausmių sudėjimo principas.

6. Galiojančio Baudžiamojo kodekso 63 straipsnio 8 dalyje įtvirtinta taisyklė, kad kai priėmus nuosprendį išaiškėja, jog iki nuosprendžio priėmimo pirmojoje byloje kaltininkas padarė dar kitą nusikalstamą veiką, bausmė skiriama pagal bendrąsias šio straipsnio taisykles, neturėtų būti suprantama taip, jog leidžiama kelis kartus bendrinti paskirtas bausmes, kartais taikant net skirtingus bausmių subendrinimo būdus.

LITERATŪRA IR PASTABOS

1. **Wessels J.** Baudžiamoji teisė. Bendroji dalis. Baudžiamoji veika ir jos struktūra. – Vilnius, 2003.
2. **Lietuvos Respublikos** baudžiamasis kodeksas // Valstybės žinios. 2000.
3. **1961 m.** Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas. – Vilnius, 2002.
4. **Code penal** (7 edition). – Paris, 1994.
5. **Уголовный** кодекс Сан–Марино. Законодательство зарубежных стран. – С.–Петербург, 2002.
6. **Уголовный** кодекс Российской Федерации. – Москва, 1997.
7. **Уголовный** кодекс Грузии. Законодательство зарубежных стран. – С.–Петербург, 2002.
8. **Уголовный** кодекс Республики Казахстан. Законодательство зарубежных стран. – С.–Петербург, 2001.
9. **The Penal Code of Japan** // *Japanes Laws in English version*. EHS Law bulletin series vol. 2. – Tokyo, 1992.
10. **Становский М. Н.** Назначение наказания. – С.–Петербург, 1999.
11. **Черненко Т.** Формы множественности преступлений и их отражение в квалификации преступлений // Уголовное право. №. 4. 2000.
12. **Dabartinės** lietuvių kalbos žodynas. – Vilnius, 1972.
13. **Ожегов С. И.** Словарь русского языка. – Москва, 1985.
14. Atkreiptinas dėmesys į tai, kad vokiškojoje doktrinoje terminu „*ideal Konkurrenz*“ įvardijami atvejai, kai kas nors vienu poelgiu pažeidžia kelis baudžiamuosius įstatymus arba kai tas pats įstatymas pažeidžiamas kelis kartus. Kitaip tariant, pirmuoju atveju susiduriama su skirtingų rūšių idealiąja konkurencija, o antruoju – su vienaarūše idealiąja konkurencija. Plačiau skaityti: **Wessels J.** Baudžiamoji teisė. Bendroji dalis. Baudžiamoji veika ir jos struktūra. – Vilnius, 2003.
15. Tokiu atveju antroji ir visos kitos naujai padarytos veikos yra pakartotinės pirmosios atžvilgiu.
16. Terminas „nusikaltimų recidyvas“ vartojamas todėl, kad Lietuvoje kelių baudžiamųjų nusižengimų arba nusikaltimo ir baudžiamojo nusižengimo (neatsižvelgiant į tai, kas padaroma pirmiau) padarymas neleidžia asmens pripažinti recidyvistu (BK 27 str.). Tačiau teisinėje literatūroje šiuo klausimu išsakoma ir kitokių nuomonių. Plačiau skaityti: **Jurgelaitienė G.** Recidyvinio nusikalstamumo prevencija Lietuvos Respublikoje. Doktoro disertacija. – Vilnius, 2001. P. 15, 16.
17. **Baudžiamoji** byla Nr. 2K–110/2003.
18. **Baudžiamoji** byla Nr. 2K–688/2002.
19. **Lietuvos** Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus trijų teisėjų kolegijos 2002 m. gegužės 7 d. nutartis, priimta baudžiamojoje byloje Nr. 2K–2A–15/2002.

Forms of Repetitive Criminal Acts and their Significance to Sentencing

Dr. Andrius Nevera

Law University of Lithuania

SUMMARY

While analysing the foreign states' criminal codes and works of different scientists on repetitive criminal acts, one can see that there is no unified position to the problem. The discussions involve both the qualification of repetitive criminal acts, and their forms as well as their influence on sentencing.

However, the article with the use of dogmatic, logic and systematic analysis methods aims at analysing only the most complex and disputable problematic aspects of this independent institute of criminal law. These are the forms of repetitive crimes, and sentencing, after commitment of several criminal acts.

The focus is on the forms of repetitive criminal acts, since the conception of this issue determines the solution of other problems of the institute. According to the author, the most often supported system of the three-member repetitive criminal acts (coincidence of criminal acts, repetition of criminal acts and recurrence of criminal acts) does not hold the criticism, since in the process of dividing the coincidence of the criminal acts, repeat and recurrence into types, it becomes obvious that a number of them repeat each other. Besides, the terminology of repetitive criminal acts' forms and their types is rather confusing. After the analysis of those problems, the author presents a more recent and modern view to the forms of serial criminal acts, and recognizes only the ones of coincidence and repetition as such.

No less attention is dedicated to the problem of sentencing in case of several criminal acts, as long as its decision is directly connected to the discernible forms of serial criminal acts.

It is recognized on the article that the new rules of generalising of sentencing are much more obvious than the previous ones in the Criminal Code of the Republic of Lithuania of 1961. Under this Code, courts in essence used only the principle of sentence embracing, what was especially favourable for the persons committing criminal acts. However, the author states, that the provisions of Article 63 of the Criminal Code of Lithuania of 2000 has not fully solved the problem. The perpetrator may find it useful to commit more crimes before the incriminatory decision of the court is made. Moreover, the author assumes that the application of the principle of the addition of partial sentence in the case of the repetition of criminal acts is neither scientifically grounded, nor properly regulated by laws. The Criminal Code does not even mention what levers court should take into consideration in the most severe punishment, of all given, adding a part of other mild ones. Due to this reason, a conclusion is made that the principle of partial addition of sentences is a kind of sentence embracing and the suggestion to withdraw from its application is provided in the article. At the same time, the author maintains, that adding the sentences for several criminal acts committed, the amount of the final sentence would not be limited. Only in such a case, it will become clear, how many crimes the sentenced has committed and what is the retribution of society.

Apart from the theoretical aspect of this issue, the article draws attention to the problems arising in court practice while imposing sentences after several criminal acts have been committed.

